

Wiktor Hahn

Nieznany dialog chełmski o cesarzu Maurycjuszu z r. 1747

Pamiętnik Literacki : czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce
literatury polskiej 27/1/4, 496-500

1930

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

III. MATERJAŁY.

Nieznany dialog chełmski o cesarzu Maurycjuszu z r. 1747.

W bibliotece Archiwum państwowego w Lublinie znajduje się pod nr. 4344 w tomie, zawierającym kilka druków z XVIII w., między innymi program widowiska szkolnego, przedstawionego w Chełmie w r. 1747. Druk ten, nieznany naszym bibliografom, przede wszystkim Karolowi Estreicherowi¹⁾, ma tytuł następujący:

Historia functam Mauritiï Caesaris cladem a Phoca sibi illatam continens, scenicis repræsentationibus in theatro per rethoricam (sic!) scholarum Piarum iuventutem reproducta, perillustri et admodum reverendo Domino D. Antonio Rogulski, Canonico Chetmensi, Vice-Decano Cathedrali, admodum R. R. Vicariorum Cathedralium Crasnostaviensium Seniori. S. Annae in eadem Ecclesia præbendario, dicata, a P. Petro à S. Daniele rhetorices professore. Chelmae die mensis anno 1747. Zamosci. Typis academicis (Folio. Stron 8). W druku nie zaznaczono dnia i miesiąca.

Na karcie drugiej znajduje się czołobitna dedykacja autora wspomnianemu w tytule księdzu Antoniemu Rogulskiemu, bliżej nieznanemu; podobnież i o autorze dialogu nie mamy żadnych wiadomości. Karta 3 i 4 zawierają treść dialogu, którą poniżej w całości podaję.

Argument.

Straszną Maurycego Cesarza śmierć od Fokasa zamordowanego, różne poprzedziły i znaki i grzechy Maurycego, o czym w dziejach kościelnych Baroniusza patrz roku 602.

Antypolog.

Pallas, nakłoniona prośbą młodzi szkolnej, zamyśla sceniczny produkować akt. Gdy deliberuje, co ma wziąć za materję i czyjem imieniem pracę swoją ozdobić, Fama o historii, Fortuna o protektorze W. Imci Księdzu Antonim Rogulskim wiedząc, zacność jego determinuje.

¹⁾ Nie zna go także J. Kochanowski w spisie druków zamojskich pomieszczonym w *Dziejach Akademji Zamojskiej* (1594—1784). Kraków 1899

Prolog.

Dedykacją W. Imci Księdzu Antoniemu Rogulskiemu, Kani-
nikowi Chełmskiemu, zawiera w sobie.

AKT PIERWSZY.

Scena 1-ma.

Wiara z pobożnością i zakonnem życiem ubolewa na nie-
które krzywdy, uczynione sobie od Maurycego Cesarza, do Boga
modły czyni. Sprawiedliwość Boska cieszy ją, obiecując przyzwoitą
występkom dać karę.

Scena 2-da.

Fata z rozkazu sprawiedliwości Boskiej zmawiają się na
Maurycego; gdy staje między nimi zgoda, ażeby Fokasa do tej
sprawy zażyć, weselą się, śpiewając.

Scena 3-tia.

Okrucieństwo z Zawziętością wzbudza Fokasa do rebelji,
któremu chociaż Wdzięczność i Bojaźń Boska odradza, jednakże
nie słucha.

Scena 4-ta.

Fokasa Okrucieństwo napojem zaraźliwym poi, którego jak
prędko się napił, okrutnym się staje i bunt między żołnierzami
czyni przeciwko Maurycejuszowi.

Scena 5-ta.

Żołnierze zgodnemi głosy Fokasa cesarzem obierają.

Scena 6-ta.

Aplauduje Fokasowi wojsko przy różnych rycerskich sztukach.

AKT DRUGI.

Scena 1-ma.

Fama wieści o zamieszaniu, rebelji i przyszłem nieszczęściu
Maurycego między przedniejszemi roznosi. Ci różnie dyskutują
między sobą, przypominając dawne, nie dobrze ominujące Cesa-
rzowi prognostyki, potem przestrzec go myślą.

Scena 2-da.

Przerażony uczynioną relacją o przyszłem na siebie nie-
szczęściu, Maurycy turbuje się. Konfidenci jego cieszą go śpiewa-
niem i salty rozrywają, ale gdy mu wybić aprehensji z głowy nie
mogą, dla jakiegokolwiek folgi deklarują się wywiedzieć od astro-
logów, ktoby tej rebelji był początkiem.

Scena 3-tia.

Astrologowie z liter P H na niebie pokazanych wykładają,
że ten ma być głową rebelji, który od P H imię swoje zaczyna.

Scena 4-ta.

Wziąwszy informację z liter pokazanych, Maurycjusz suspicję ma na Filippika; przychodzącego surowemi naprzód gromi słowy, potem rozkazuje żołnierzom mieć go na pilnem oku.

Scena 5-ta.

Maurycy sen swój, który miał być straszny, roztrząsa, uznaje wolę Boską, ażeby żyjąc cierpiał za defekta swoje. Tymczasem Fama stawia przed nim, znać dając, że Filippik rozpacza, do którego posyła Maurycjusz, deklarując go wolnym uczynić i przeprosić.

Scena 6-ta.

Filippik uskarża się na niesłuszną weksę; wtem odbiera wiadomość, ażeby stanął przed Maurycym; aczkolwiek strwożony, jednak idzie, Maurycy zaś wolnym go czyni i przeprasza.

AKT TRZECI.

Scena 1-ma.

Okropna dochodzi nowina Maurycego, że Fokas z rebellitującym wojskiem ciągnie; miłość ku synom i bojaźń radzi mu, żeby się brał do ucieczki.

Scena 2-da.

Maurycy ze synami kryje się przed Fokasem, gdzie poniekąd odbiera konsolację, lecz potem przestraszony powraca.

Scena 3-tia.

Stawa w pałacu Maurycy; miłość pospolitego dobra wymaga na nim, że pozwala własnego syna jednego ukryć, a cudzego na to miejsce przybrać w syno[wskie] szaty.

Scena 4-ta.

Bierze Maurycego w kajdany Fokas, wywiaduje się, i doświadcza, czyli wszyscy prawdziwi są synowie jego. Maurycjusz po długich rozmowach z wielką wyznaje rezolucją, że jeden nie jest własny, gdzieby zaś był własny, dokłada.

Scena 5-ta.

Fokas okrutny wydaje dekret, żeby pierwszej synowie a potem Maurycy ojciec ginął; ci lamentują jeden nad drugim, żegnają się z ojcem, na ostatek porządkiem giną.

Scena 6-ta.

Żołnierze ufundowanemu przez zgubę Maurycego na tronie cesarskim Fokasowi, rażnie przy aplauzach czynią apreklacje, życząc mu fortuny zawsze sprzyjającej.

Epilog.

Fortuna wzgardziwszy Fokasem, aplaudując protektorskiemu imieniowi W. Imci Księdza Kanonika, jemu naprzód za przyjęcie aktu, a potem godnemu audytorowi za przytomność i łaskawe ucho dziękuje.

Jak z notatki autora wynika, oparł się w dialogu swym na znanych *Dzieltach Kościoła* Baronjusza, przedstawiając upadek cesarza wschodniego Maurycjusza w r. 602. Urodzony w r. 539 w Arabissus w Kapadocji, pojął Maurycjusz za żonę córkę Tyberjusza II, po którego śmierci objął rządy w r. 582. W r. 602 powstał przeciwko niemu Fokas, który pokonawszy wojska Maurycjusza kazał go stracić wraz z pięciu synami.

Przytoczony powyżej argument dialogu z tego względu zasługuje na uwagę, że uwzględniony w nim motyw poruszają jeszcze trzy inne znane mi utwory powstałe w Polsce, to jest:

1) Cesarz Maurycjusz. Surowej sprawiedliwości Boskiej przykład od prześwietnej młodzi Akademji Wileńskiej Societatis Jesu, w publicznej tejsze Akademii sali na widok dany. Roku 1753. Dnia [27 lutego dopisane] B. m. [Wilno 1753] 4. K. nlb. 2 (Egzemplarz w Biblijotece Jagiellońskiej. Estreicher. Biblijografja polska XXII, 243).

2) Przeradzki (Przeracki) Antoni Soc. J. (1727 + 1768). Maurycjusz państw wschodnich cesarz. Tragedja prześwietnym Wielmożnego IMci Pana Maurycego Kitnowskiego Chorążycya Pomorskiego imieniem zaszczycona od prześwietnej młodzi ćwiczącej się w naukach poetycznych i geograficznych na publicznej sali szkół poznańskich Societatis Jesu na widok dana roku 1754. Dnia 22 lutego. Za dozwoleństw starszych. w Poznaniu w drukarni J. K. M. Collegium Societatis Jesu. 4. K. 4. nlb. i str. 62 liczb. (Egzempl. w Biblijotece Ossolińskich. Estreicher. J. w. XXV, 348).

3) Lichoniewicz Józef Michał. Poena sceleris comes, talione gladii in crudeli Phoca vindicata scenice, tragico apparatus, dignissimo magnorum hospitum conspectui a nobilissima iuventute academica in publico Scholarum Culmensium theatro patrio ligato idiomate repraesentata. Anno quo MorDaCes CaeLo reX presserat orbI. Thorunii imprimebat Christian Frid. Kunzen Nobil. Senat. et gymn. Typographus. [1761]. Folio. Arkuszy 5¹⁾.

Motyw, opracowany w wymienionych powyżej dialogach, napotyamy dość często w zagranicznych dialogach szkolnych; poniżej zestawiam tytuły kilku takich utworów²⁾. Moment ten

¹⁾ Egzemplarz w Bibl. Jagiellońskiej. Estreicher. J. w. XXI, 265 O przedstawieniu dialogu w Chełmnie w r. 1761 wspomina Estreicher Teatra w Polsce. W Krakowie 1873. I. 54 nn.

²⁾ Zestawienie poniższe podaję według pracy P. Bahlmanna Jesuiten-Dramen der niederrheinischen Ordensprovinz. Leipzig. 1896. (przy cytatach używam skrótu: B.).

1. Tragaedj, oder Trawriges Schawspiel vom Käyser Mauritio. Münster. 1652. (B. 101).

o tyle jest ważny, że możnaby w naszym wypadku przypuszczać pewien związek między utworami zagranicznymi a naszymi, osnutymi na tle historii Maurycjusza. Na podstawie podanych zestawień widoczne jest, że do bardzo często opracowywanych tematów i zagranicą i u nas w teatrze szkolnym należała historia Maurycjusza. Bliższych jednak szczegółów o wpływie któregoś z dialogów zagranicznych na dialogi nasze o cesarzu Maurycjuszu podać narazie nie mogę, wobec tego, że wymienione dialogi zagraniczne są mi niedostępne.

Wiktor Hahn.

Materiały do życiorysu i twórczości Ignacego Krasickiego.

(Ciąg dalszy)

CZĘŚĆ DRUGA.

Po Krasickim pozostało sporo autografów, dochowanych w archiwach i bibliotekach, publicznych i prywatnych, jak: Archiwum kapitulne w Frauenburgu, Archiwum hr. Konarskich w Dubiecku, Archiwum hr. Krasickich w Bachórcu, Archiwum hr. Lehndorfów w Sztynorcie, Archiwum Pawła Popiela w Krakowie, Biblioteka Fundacji Wiktora hr. Baworowskiego we Lwowie, Biblioteka Kórnicka, Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie, Biblioteka Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, Biblioteka Zakładu Nar. im. Ossolińskich we Lwowie, Muzeum XX. Czartoryskich w Krakowie i i. Rękopisy rzeczono podzielić można na dwie grupy: pierwszą stanowią notatniki, zawierające zapiski z lektury, tematy do opracowania oraz pierwsze rzuty projektowanych lub napisanych zczasem utworów, drugą tworzą bruljony tudzież czystopisy dzieł, dokonane ręką własną autora albo pracujących na jego zlecenie kopistów.

Notatniki, obfitujące w nieznane i niezmiernie ważne materiały do badania rozwoju twórczości poety, publikujemy tutaj w całości, inne rękopisy, mieszczące teksty druko-

2. Masen Jakob. (1606 + 1681). *Mauritius Orientis Imperator. Tragoedia* (B. 5).

3. *Mauritius. Tragoedia. Aquisgrani. 1716.* (B. 15 n.).

4. *Crudelitas castigata sive Mauritius imperator... Theatro datus a... iuventute gymnasii Juliensis [Jülich]. 1721. Coloniae.* (B. 62).

5. *Mauritius, Orientis imperator. Oeniponti (Innsbruck). 1725.* Por. Krumbacher K. *Geschichte der byzantinischen Literatur. München*². 1897. str. 1142.

6. *Porée Karol. Mauricius imperator. W jego Tragoediae. Augustiae Vind. 1746.* (B. 8).

7. *Mauritius Orientis imperator cum filiis a Phoca tyranno cruenta morte sublatus. Aquisgrani. 1755.* (B. 21).

8. *Mauritius, Orientis imperator. 1759. Müstereifel*². (B. 110).

9. *Mauritius imperator. Augustae Trevirorum. 1764*². (B. 131).

10. *Mauritius. Jülich. 1768.* (B. 78).